

УДК 37.01

ББК 74.0

П24

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 19961-9761 ПР від 28.05.2013 р. (перереєстрація)

Видається з грудня 2001 р.

Виходить двічі на рік.

Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка» включено ВАК України до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з педагогіки (Наказ МОН України «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 30 червня 2015 року» № 747 від 13.07.2015 р. Додаток 17) та психології (Бюлетень ВАК України № 7, 2010 р.).

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 1 від 13 червня 2019 р.)

Редакційна колегія:

Огнев'юк В.О., ректор Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (*головний редактор*); Хоружа Л.Л., завідувач кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (*заступник головного редактора*); Батечко Н.Г., завідувач кафедри вищої та прикладної математики Національного університету біоресурсів та природокористування, доктор педагогічних наук, доцент (Україна, м. Київ); Беленька Г.В., завідувач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (Україна, м. Київ); Желанова В.В., професор кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, доцент (Україна, м. Київ); Олексюк О.М., завідувач кафедри теорії і методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (Україна, м. Київ); Котенко О.В., директор Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, м. Київ); Паламар С.П., заступник директора з наукової роботи Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (Україна, м. Київ); Козир М.В., доцент кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук (*відповідальний секретар*); Сергеевкова О.П., завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор психологічних наук, професор (Україна, м. Київ); Лозова О.М., завідувач кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор психологічних наук, професор (Україна, м. Київ); Поліщук В.М., професор кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор психологічних наук, професор (Україна, м. Київ); Скрипник Т.В., професор кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник (Україна, м. Київ); Музика О.О., доцент кафедри педагогіки і психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент (Україна, м. Київ); Старинська Н.В., доцент кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент (Україна, м. Київ); Огородська-Мазур Є., заступник декана Факультету етнології та наук про освіту Сілезького університету в Катовіце, доктор хабілітований, професор (Республіка Польща, м. Катовіце); Касачова Б., професор кафедри початкової та дошкільної освіти Педагогічного факультету Університету Матея Бела (Словацька Республіка, м. Банська Бистриця); Джеклін Сміт, завідувач кафедри консультування, директор клінічних програм консультування Ріджент Університету, доктор психології, доцент (США); Ольга Запорожець, доцент кафедри консультування Школи психології та консультування Ріджент Університету, доктор психології (США), співдиректор Інституту дослідження сексуальної ідентичності.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І ЄВРОПЕЙСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

Маріуш Бродніцкі.
Міжкультурність та її конотації у галузі освіти:
пошук академічних парадигм 4

Тадеуш Лапіан.
Роль сім'ї
у формуванні активного ставлення
дітей та молоді до вільного часу 9

Katarzyna Semtani.
Derpesja a popularne uzaleznienia XXI wieku 14

РОЗДІЛ ІІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Тернопільська В.І.
Моніторинг проблеми формування впевненості в собі
студентської молоді 20

Мельниченко О.В.
Педагогіка підприємництва
як необхідна складова формування
сучасного компетентнісного фахівця 26

РОЗДІЛ ІІІ ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Козак Л.В., Хожай Д.О.
Адаптація дітей раннього віку
до умов закладу дошкільної освіти
засобами LEGO-технології 32

Дика Н.М., Глазова О.П.
Робота з медійним текстом
в умовах модернізації навчальних програм
з української мови 39

Козир М.В., Грабовська М.О.
Уміння доводити власну думку в процесі розвитку
критичного мислення молодших школярів 46

РОЗДІЛ ІV ПСИХОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Міляева В.Р., Пристай О.В.
Психологічні особливості управлінської компетентності
керівників закладів загальної середньої освіти
в умовах освітніх реформ 54

Хомовиченко О.В., Власенко І.А.
Психологічні особливості поведінки
в сімейному конфлікті подружжя середнього віку 59

Вронська В.М.
Сучасні вимоги до психологічної компетентності
в діяльності медичної сестри
дошкільного навчального закладу 66

Співак Я.О.
Компетентнісний підхід як теоретична основа
дослідження формування професійної компетентності
майбутніх соціальних працівників 71

РОЗДІЛ V НАУКОВІ РОЗВІДКИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Назаренко О.Є.
Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти
у Південній Кореї 78

Шеліган О.Н.
Підприємницька компетентність
у наукових рецепціях вчених 86

Іжевська О.В.
Особливості навчання дітей
з кліповим мисленням засобами ІКТ 91

Козир М.В.,

доцент кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

ORCID iD 0000-0001-8402-2589

Грабовська М.О.,

студентка 6 курсу Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ORCID iD 0000-0002-0278-297X

УМІННЯ ДОВОДИТИ ВЛАСНУ ДУМКУ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлено особливості понять «вміння», «знання», «навички», «критичне мислення». Проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних науковців, педагогів-практиків; запропоновано рекомендації вчителям та практичні поради батькам щодо вміння доводити власну думку. Автор обґрунтовує значущість застосування в освітньому процесі початкової школи інтерактивних технологій та стратегій навчання, узагальнює думки дослідників про те, що уроки для початківців будуть цікавими лише тоді, коли приділятиметься значна увага розвитку критичного мислення, творчості, де кожна дитина буде головним актором і тільки від її дій залежатиме подальший хід уроку.

Ключові слова: власна думка, вміння, знання, критичне мислення, навички, початкова школа, процес розвитку, розвиток особистості.

© Козир М.В., Грабовська М.О., 2019

«Недостатньо мати гарний розум, головне —
правильно його використовувати»

(Р. Декарт)

Вступ. Сучасний етап розвитку держави інформаційного суспільства зумовлює соціальний запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно і критично мислити, приймати нестандартні рішення, орієнтуватися у великих обсягах інформації. Учні не завжди вдається самостійно вирішувати різні проблеми, оскільки їм бракує ініціативи, творчої уяви, винахідливості. Таким чином, розвиток критичного мислення стає найактуальнішим у час інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачувана. Тому найважливішим завданням молодших школярів є навчитись сприймати нову інформацію, контролювати її, ставити під сумнів, об'єднувати, переробляти, адаптувати. Інакше кажучи, головне завдання у становленні особистості демократичного суспільства — це формування вміння доводити власну думку. Основна увага в школах має

приділятися тому, щоб перетворити звичайний урок на процес дослідження.

З вересня 2018 р. Міністерство освіти і науки перейшло на новий Державний стандарт початкової освіти — Нова українська школа (НУШ). Це ключова реформа МОН. Головна мета — створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті.

Навчати дітей так, щоб у них розвивалося критичне мислення, важче, ніж просто повідомляти їм окремі факти і закономірності. Наприклад, для розвитку вміння обґрунтовувати власні висновки і рішення вчителі мають зацікавити учнів незвичайними завданнями та матеріалами. Педагог не повинен «підносити» дітям матеріал, він має навчати учнів самостійно шукати істину, доходити власних висновків, застосовувати здобуті знання на практиці, тобто розвивати критичне мислення.

Метою статті є теоретичне висвітлення необхідності формувати вміння доводити власну

думку в процесі розвитку критичного мислення у молодших школярів та розробити відповідні рекомендації.

Завдання статті полягають у дослідженні теоретичних основ процесу розвитку критичного мислення та формування вміння доводити власну думку.

Аналіз сучасних досліджень. Знання — це теоретично узагальнений суспільно-історичний досвід, результат пізнання людиною дійсності (Баєв Б.Ф., 1994, с. 59–61).

Вміння — це заснована на знаннях і навичках готовність людини успішно здійснювати певну діяльність (Савченко О.Я., 2012). Уміння являє собою свідомо контрольовані частини діяльності, щонайменше в основних проміжних пунктах і кінцевій меті.

Навичка — це дія, що сформована шляхом повторення, характеризується високою мірою осягнення і відсутністю поелементної свідомої регуляції і контролю. Навичка відрізняється від знань тим, що учні виконують певну дію автоматично, не замислюючись над її виконанням.

Розвиток особистості — це складний процес, у якому рівні розвитку постійно змінюються (Бех І.Д., 2003). Щоб сприяти своєчасному зародженню та успішному розвитку прогресивного, нового у дитини на всіх етапах формування її як особистості, треба знати вікові особливості фізичного та духовного розвитку дитини.

Критичне мислення — це складний процес творчого переосмислення понять та інформації; це мислення вищого порядку (Пометун О.І., *Методика розвитку критичного мислення на уроках історії*, 2012).

Критичне мислення — це система суджень, що допомагає розглядати події, доходити висновків, оцінювати події, аналізувати їх.

До ключових елементів критичного мислення зараховують:

- уміння мислити, яке передбачає володіння певними прийомами, що в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації;
- відповідальність, яка передбачає, що людина, звертаючись до інших, усвідомлює обов'язок надавати своїм опонентам доводи та приклади відповідно до прийнятих стандартів. Або, якщо ці стандарти її не влаштовують, сумніватися в них, наводячи переконливу аргументацію;
- формулювання самостійних суджень як продукту критичного мислення означає, що воно спрямоване на творчу мовленнєву діяльність, а не на репродуктивне мислення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах. Творчий підхід необхідний у ситуаціях порівняння

різних думок і визначення альтернатив на основі врахування пріоритетів, чинників, що зумовлюють істинність, достовірність інформації в цілому й висловлення суджень зокрема.

Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення в учнів. Але можна окреслити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати дітей до критичного мислення.

Основні з них такі.

1. **Час.** Учні повинні мати достатньо часу для збору інформації з певної проблеми, її обробки, вибору оптимального рішення. Роботу з формування критичного мислення можна здійснювати не тільки на уроці, а й перед ним і після нього.

2. **Очікування ідей.** Учні мають усвідомлювати, що від них очікується висловлення своїх думок та ідей у будь-якій формі, їх діапазон може бути необмежений, ідеї можуть бути різноманітними, нетривіальними.

3. **Спілкування.** Учні повинні мати можливість обмінюватися думками. Завдяки цьому вони можуть бачити свою значущість і свій внесок у вирішення проблеми.

4. **Цінування думок інших.** Учні мають уміти слухати і цінувати думки інших. При цьому вони повинні усвідомлювати, що для знаходження оптимального рішення дуже важливо вислухати всі міркування зацікавлених людей, щоб мати можливість остаточно сформулювати власну думку з проблеми, яка може бути скорегована «колективною мудрістю».

5. **Активна позиція.** Учитель має створити середовище вільне від жартів, глузувань. Учні повинні займати активну позицію у навчанні, отримувати справжнє задоволення від здобування знань. Це стимулює їх до роботи на складнішому рівні, до прагнення мислити нестандартно, критично.

6. **Віра в сили учнів.** Учні мають знати, що їм можна висловлювати будь-які думки, мислити поза шаблоном. Вони мають бути впевнені, що можуть внести свою «цеглину» у зведення «будинку», яким є вирішення проблеми.

Однією з основних форм розвитку пізнавальної активності школярів на уроках є навчання. З одного боку, під час навчального процесу учні здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, а з другого — під час активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості початківців, завдяки яким вони можуть самостійно і творчо застосовувати здобуті знання, вивчати нове, задовольняючи власні потреби в пізнанні. З огляду на це головною умовою цього процесу є розуміння школярами змісту і значення виучуваного. Для цього вчитель на уроках має ставити перед собою чітку педагогічну мету:

у чому переконати дітей; як розкрити значення порушеного питання сьогодні й із найближчою перспективою на майбутнє. Адже лише за умови того, що учні розумітимуть мету завдання, вони зможуть з інтересом виконувати дуже багато не цікавої, але потрібної роботи.

Одним із принципів методики викладання сучасного уроку є те, що викладання має бути захоплюючим. Для школярів найбільш цікавими завданнями є ті, які максимально розвивають самостійність дитини, збуджують її думку. Проте інтерес не має нічого спільного з розважальністю, яка не містить пізнавальної мети. Кожен урок повинен мати пізнавальний характер і одночасно захоплювати як своїм змістом, так і способом викладання навчального матеріалу.

У педагогічній теорії не існує переліку кроків, які можуть автоматично забезпечувати розвиток критичного мислення учнів. Проте існують педагогічні умови і підходи до навчання, що можуть зробити цей процес ефективним.

Методика розвитку критичного мислення заснована на творчому співробітництві вчителя і учня, на розвитку в останніх аналітичного й творчого підходів до будь-якого матеріалу. Навчання здійснюється у три етапи: 1) виклик; 2) осмислення; 3) рефлексія (Андреев В.І., 2000; Дичківська І.М., 2012; Мелешко В., Мельник Ю., 2006, с. 55–58).

Педагоги та психологи рекомендують до застосування різноманітні стратегії навчання, спрямовані на розвиток мислення учнів. На думку Costa і його колег (Costa et al), у дітей потрібно розвивати 6 видів розумової діяльності, необхідних для того, щоб навчитися критично мислити (Крайт Г., 2000, 480–481):

- 1) *згадування* — відновлення в пам'яті фактів, уявлень і понять;
- 2) *відтворення* — проходження зразком;
- 3) *обґрунтування* — підведення часткового випадку під загальний принцип чи поняття;
- 4) *реорганізація* — перетворення вихідних умов завдання в нову проблемну ситуацію, яка дає змогу знайти оригінальне рішення;
- 5) *зіставлення* — зв'язування нових знань зі здобутими раніше або з особистим досвідом;
- 6) *рефлексія* — дослідження самої думки і причин її виникнення (Терно С.О., 2011).

ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Система вправ для розвитку мовної особистості учнів початкових класів виходить із загальних завдань технології формування

критичного мислення. Вправи розроблені відповідно до формування кожної з ознак критичного мислення. Кожна з вправ є багатофункціональною, тобто сприяє розвитку кількох ознак.

1. Стратегія «Дискусія».

Досить актуальним на сьогодні методом формування критичного мислення є різні види дискусій та дебатів. Вони дають змогу ефективно розв'язувати питання через самовираження, вчитися аналізувати ситуацію, добирати аргументи для вирішення проблеми, розвивати комунікативні навички.

Хід дискусії

1. Оголошується проблемне питання дискусії.
2. Учасники розділяються на групи, кожна з яких складається з двох пар: одна вибирає позицію «ЗА», а друга — «ПРОТИ».
3. Кожна пара обговорює свою позицію, добирає аргументи на її користь.
4. Згодом утворюються нові пари, які складаються з учасників, що займали подібну позицію, але з інших груп.
5. Учасники в нових парах порівнюють свої аргументи, додають за необхідності нові.
6. Учасники повертаються до своїх початкових пар, маючи «удосконалений список» аргументів.
7. Відбувається дискусія у своїй групі серед двох пар.
8. Кожен учасник дискусії складає доповідь у вигляді есе, у якій викладає власну позицію, скориговану під час обговорення.

2. Стратегія «Метод прес» (на будь-якому етапі уроку).

Етапи методу прес:

- висловлюємо свою думку: «Я вважаю...»;
- пояснюємо причину такої точки зору: «Тому що...»;
- наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «..., наприклад...»;
- узагальнюємо, формулюємо висновки: «Отже...», «Таким чином...».

3. Стратегія «Взаємні запитання» (на етапі закріплення знань).

1. Текст або матеріал для вивчення поділяється на логічно завершені частини.
2. Учні вголос читають по цілих частинах й самі ставлять запитання:
  - одне одному в групі;
  - одне одному в парах;
  - одна пара (група) іншій.

4. Стратегія «Джигсоу-1» (мозаїка).

1. Учні класу об'єднуються у постійні групи (кількість учнів — це кілька частин у тексті). Кожен учень має певний номер.
2. Текст поділяється учителем на логічно завершені частини.

3. Кожна частина вивчається певною експертною групою, яка формується за однаковими номерами, за кольоровими картками.
4. Робота експертних груп. Кожен учень вивчає свою частину й готується донести її зміст до своїх товаришів у постійній групі. Таким чином, цілий текст сприймається завдяки роботі всіх учасників (експертів з іншої частини).
5. Повернення експертів до своєї групи і взаємонавчання.
6. Перевірка засвоєння змісту в цілому всіма учнями.
5. **Стратегія «Доповідач — респондент».**
  1. Прочитати текст, запам'ятати його.
  2. Два учні виходять до дошки.
  3. Один переказує зміст прочитаного. Другий уважно слухає. Потім все, що було пропущено, показує за допомогою рухів, жестів, міміки.
  4. Перший учень намагається доповнити розповідь тим, про що ще не було сказано.
6. **Стратегія «Ідентифікація».**
Твір, у якому автор має себе увіжити в ролі якоїсь речі, явища, предмета або героя.

Наприклад.

Я — лісовий дзвіночок.

Я — маленька синьоока квіточка. Живу в густому зеленому лісі. Тут мене часто поливає літній дощик. Сонечко зігріває своїми теплими променями. У мене є багато друзів — кущик барвінку, пахуча валеріана, червона калина, маленька верба. Увечері для нас із друзями співає вітер. А вдень, коли сонечко жарке, нас захищає величезний дуб, який росте поруч. Мені весело й радісно, хоча інколи буває й сумно. Але найчастіше ми з друзями співаємо разом з вітром і радіємо життю. Якщо почувте в лісі тихий дзвін, це ми співаємо.

На нашу думку, застосовуючи вищезазначені стратегії на уроках української мови, можна забезпечити умови для повноцінного розвитку особистості, формування в неї творчого критичного мислення.

Коли людина щось запитує, вона думає. Саме запитання стимулює процес мислення. На жаль, під час вивчення більшості шкільних предметів учнів не навчають ставити запитання, а лише відповідати. А оскільки молодший школяр не починає думати, поки сам не поставити запитання, то вся освітня система передбачає, що думка має виникати тільки на відповідь вчителя або дорослого. Навіть якщо запитання і передбачені, то школярі мають, по суті, знайти правильну відповідь і «вгадати» думку автора запитання.

Саме очевидні проблеми в шкільній системі й зумовили нас скласти рекомендації, наведені нижче, для того, аби вчителі правильно формували в учнів знання, вміння доводити власну думку та критично мислити.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1. До самостійної роботи, що вимагає виконання нового завдання, учнів потрібно готувати.

2. Молодших школярів необхідно навчати самостійно читати завдання в підручнику, на дошці або на картці, розбиратися у послідовності майбутньої роботи, виконувати її, доходити потрібного висновку.

4. Учням потрібно давати більше самостійності в знаходженні способів виконання завдання, у плануванні роботи тощо.

5. Для того щоб у молодших школярів виховати самостійність у навчанні, потрібно підтримувати в них віру у власні сили. Для цього перед кожним новим завданням дитину необхідно заохочувати до самостійності. Спочатку вчитель демонструє на власному прикладі, як виконувати певні завдання, потім учні виконують завдання під його керівництвом, а далі виконують аналогічні та нові завдання самі.

6. Молодшим школярам потрібно давати чіткі настанови щодо послідовності роботи, для того щоб вони могли правильно виконувати самостійні завдання.

7. Для перевірки засвоєного матеріалу й тренувальних вправ варто використовувати різноманітні види карток. За їх допомогою можна практикувати вправи на визначення кількості складів у слові, слів у реченні, розпізнавання орфограм та частин мови.

8. Для того щоб працювали різні види сприймання і пам'яті, а саме слухової, зорової та моторної, необхідно урізноманітнювати форму самостійних завдань.

9. Для того щоб розвивати увагу в молодших школярів їм слід пропонувати такі самостійні завдання, виконання яких потребує поєднання розумових дій з практичними.

10. Творчість дитини, на нашу думку, є важливою для розвитку самостійності у навчанні. Адже це не тільки спосіб пізнання дійсності, а й самовираження дитячої особистості — від самостійної думки («Це я сама / сам побачила(ив)»), «Це я сам / сама придумав(ла)» до складання казок, віршів, розповідей, випуску «своїх книжок».

11. Необхідно, щоб завдання, запропоновані учням для самостійного виконання, були посильні для них і давалися в певній системі.

12. Методичні матеріали для самостійної роботи учнів мають передбачати можливість здійснення самоконтролю з боку учня.

13. Для того щоб учні опанували вміння та навички, які сприятимуть формуванню їхньої повноцінної навчальної діяльності, потрібна тривала старання праця вчителя.

14. Якість будь-якої роботи значно підвищиться, якщо учень чітко усвідомить її мету.

15. Учитель повинен систематично перевіряти готовність класу до сприймання усного мовлення, розвивати у вихованців уміння точно й грамотно відповідати на запитання.

16. Для того щоб самостійна робота була ефективною, важливо дотримуватись взаємозв'язку різних видів самостійної роботи учнів на уроках та урізноманітнювати їх. Має існувати взаємозв'язок класної і домашньої самостійної роботи. Потрібно організувати першу так, щоб друга була її органічним продовженням. Значною мірою робота учнів, хід уроку тісно пов'язані й залежать від якості їхньої самостійної роботи вдома.

17. Для того щоб успішно керувати навчальним процесом, розвивати творчі здібності учнів, необхідно знати їхні індивідуально-психологічні особливості, ставлення дітей до навчання, особливості їхніх знань, умінь і навичок, вольових якостей.

18. Завдання із самостійної роботи учні мають виконувати індивідуально або групою по 2–5 осіб.

19. Відрізняйте судження, які ґрунтуються на логіці, від тих, що базуються на емоціях і почуттях.

20. Сумнівайтесь у тому, що не видається вам цілком переконливим.

21. Помічайте невідповідності в тому, що бачите і чуєте.

22. Навчайтеся бачити позитивні й негативні сторони, враховуйте всі «за» й «проти».

23. Зачекайте з висновками і рішеннями, якщо у вас немає достатньої інформації.

24. Усвідомте проблему, діалектичний зв'язок між суперечностями.

25. Доводити — означає добирати прийнятні, відповідні та несуперечливі аргументи.

26. Помічати факти, що суперечать власній думці.

27. Узагальнювати; будувати гіпотези; доходити висновків.

28. Розділити проблему на частини; розв'язувати простіші питання, що відображають деякі аспекти основної проблеми.

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ БАТЬКІВ, АБИ РОЗВИНУТИ КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ

1. *Влаштувати сімейні обговорення.* Рекомендуємо вам намагатися якомога частіше обговорювати з дітьми серіали, мультфільми, фільми, книги — що сподобалося, а що — ні. Ділитися враженнями від спільних прогулянок, подорожей та просто розповідати, як минув ваш день. Якщо дитина на запитання «як справи у школі?» відповідає «нормально», розпитуйте її детальніше. Вчіться слухати своїх синів та доньок, не скупіться на слова, коли вони про щось запитують.

2. *Ввести традицію: а що було б, якби?* Дорогою до школи, кафе і просто за вечерею пограйте у просту словесну гру: *а що було б, якби?..* Ставте одне одному фантастичні запитання: *а що було б, якби сонце було чорним? А що було б, якби люди вміли літати? А що було б, якби у школу потрібно було ходити у вихідні? Тут важливо не стільки повеселитися, скільки навчити дитину аргументувати свою відповідь. Нехай її небо буде зеленим, якщо вона зможе переконати вас, чому так може бути.*

3. *Використовувати діалог замість суперечки.* Якщо дитина не хоче чогось робити, намагайтеся забути про аргумент «я так сказала(в)». Пояснюйте, чому щось можна або не можна; запитуйте, чому малюк не хоче їсти, щось робити або вдягатися. І не приймайте відповідь «я не знаю».

4. *Сімейне голосування.* Придумуйте сімейні церемонії нагородження героїв фільмів або казок. Наприклад, премію за найсміливіший вчинок або найдобріше серце. І звичайно ж, тут важливо обговорювати, чому, наприклад, ослик Іа з Вінні-Пуха сумніший, ніж Карлсон, а може — і навпаки.

5. *Уроки творчості.* Виділіть пару годин на тиждень для вільної творчості. Тільки не малюйте за академічними правилами. Наприклад, виберіть ексцентричного художника і спробуйте разом відтворити його стиль. Обговорюйте, чому на картинах тварини можуть літати, годинники плавитися, як сир, а люди — взагалі походити на геометричні фігури.

Якщо ви дотримуватиметеся цих рекомендацій, то, на нашу думку, ваші діти вмітимуть доводити власну думку та критично мислити.

Висновки. Отже, які б інноваційні технології не впроваджували в практику, досягти успіху можна лише зацікавивши учня на уроці, коли, розвиваючи власні здібності, він зможе задовольнити свої пізнавальні потреби. І тут у нагоді стануть методичні стратегії та прийоми розвитку критичного мислення в умовах інтерактивного навчання, оскільки молодші школярі постійно відчують потребу в ігровому спілкуванні. А для них — це найкраща можливість проявити себе як особистість, самостійно висловлююватися і самостверджуватися.

У результаті здійсненого детального аналізу науково-теоретичних засад розвитку критичного мислення досліджено процес мислення молодших школярів як інтелектуальну діяльність особистості. Запропонована система методичних стратегій та прийомів ефективно застосовується на уроках літературного читання й позитивно впливає на розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах інтерактивного навчання.

Ця технологія дає змогу одночасно і більш ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей. Перш за все уміння навчатися,

тобто самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчання». Діти навчаються організовувати свою роботу з вирішення актуальних проблем і досягати потрібного результату, набувають навичок самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення; разом визначати проблеми й мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними, відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки.

Технологія розвитку критичного мислення є однією з інноваційних педагогічних технологій. Адже увага акцентується на процесі набуття школярами знань, умінь, навичок та життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції. Системне запровадження цієї технології в школі дасть змогу учням, поступово опанувавши її, самостійно навчатися, критично мислити, застосовувати свої знання у повсякденному житті. А саме початкова ланка є фундаментом розвитку критичного мислення як пріоритетного напряму навчання і виховання особистості молодшої людини.

Отже, навчання за методикою розвитку критичного мислення має значні переваги для формування особистості дитини:

1) навчання загальним прийомам розумової діяльності: пошук закономірностей мислення за аналогіями, ієрархічної залежності між об'єктами та поняттями, порівняння; знаходження загального та відокремлення частини від цілого; побудова логічних висновків; розвиток критичного мислення;

2) реалізація міжпредметного зв'язку базується на інтеграції знань з математики, економіки та інформатики, що веде до глибинного

розуміння загальних причинно-наслідкових зв'язків понять;

3) застосування прогресивного методу навчання — навчання в групах (педагогіка співробітництва);

4) проведення досліджень моделей економіки за зазначеною методикою приводить до підсилення основного принципу навчання — це бажання студентів пізнавати оточуючий світ;

5) розв'язування задач курсу засобами математичного моделювання;

6) можливості комп'ютерної підтримки спостережень та аналізу алгоритму розв'язування будь-якої прикладної задачі.

Розвинені інформаційні, рефлексивні та дослідницькі уміння зумовлюють успішне набуття предметних навчальних умінь, сприяють оволодінню змістом освіти, є основою для засвоєння нових знань. Деякі із вказаних умінь критичного мислення властиві й іншим видам мислення, а також є складовими компонентами інших характеристик особистості.

Тісний взаємозв'язок критичного мислення з різними видами мислення і якостями особистості свідчить про велике значення інформаційних, рефлексивних та дослідницьких умінь першого для формування загальних закономірностей мислення, а також інтелектуального розвитку особистості, що зумовлює важливість та значущість виділених умінь.

Учням дуже подобається відчувати себе серйозними і розумними особистостями. Діти знають, що можуть досягти успіху в будь-яких починаннях і знайти вихід зі складних життєвих ситуацій, а головне — критично мислити.

ДЖЕРЕЛА

1. Андреев В.І. Педагогіка: Навчальний курс для творчого саморозвитку. 2-ге вид. К.: Центр інноваційних технологій, 2000.
2. Баєв Б.Ф. Психологія навчання. К., 1994. С. 59–61.
3. Бех І.Д. Виховання особистості. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: наук.-практич. засади. К.: Либідь, 2003. 342 с.
4. Бойко А.М. Виховні суб'єкт-суб'єктні відносини вчителів і учнів як основа модернізації освітньої галузі України // Початкова школа. 2004. № 4. С. 4–8.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підруч. К.: Академвидав, 2012. 352 с.
6. Крайг Г. Психологія розвитку. Спб.: Пітер, 2000. 922 с.: іл. (Серія «Майстри психології»).
7. Мелешко В., Мельник Ю. Формування логічних умінь як компонента алгоритмічної культури молодших школярів // Початкова школа. 2006. № 11. С. 55–58.
8. Пометун О.І. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії // Історія і суспільство-знавство в школах України: теорія та методика навчання. 2012. № 2. С. 3–7.
9. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / Пометун О.І. та ін. К.: А.С.К., 2006. 192 с.
10. Розвиток критичного мислення на уроках інформатики. URL: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Pedagogica/5_78583.doc.htm
11. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підруч. К.: Грамота, 2012. 504 с.
12. Терно С.О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): [посіб. для вчителя]. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2011. 105 с.
13. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект: посіб. для вчителів і студентів. К., 2006. 220 с.

14. Шиян Н.І., Самусенко Ю.В. Використання блочно-модульної системи навчання в школах нового типу // Організація навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх закладах нового типу: досягнення, проблеми, перспективи: мат.-ли Всеукраїнської наук.-практич. конференції. Полтава, 1996. С. 333–334.

REFERENCES

1. Andrieiev, V. I. (2000). Pedagogika: Navchalnyi kurs dlia tvorchoho samorozvytku. 2-e vyd., K.: Tsentr innovatsiinykh tekhnolohii (in Ukrainian).
2. Baiev, B. F. (1994). Psykholohiia navchannia. K., pp. 59–61 (in Ukrainian).
3. Bekh, I. D. (2003). Vychovannia osobystosti. Kn. 2: Osobystisno-orientovanyi pidkhd: naukovopraktychni zasady, K.: Lybid, 342 p. (in Ukrainian).
4. Boiko, A. M. (2004). Vychovni subiekt-subiektni vidnosyny vchyteliv i uchniv yak osnova modernizatsii osvithnoi haluzi Ukrainy. *Pochatkova shkola*, # 4, pp. 4–8 (in Ukrainian).
5. Dychkivska, I. M. (2012). Innovatsiini pedagogichni tekhnolohii: pidruch. K.: Akademvydav, 352 p. (in Ukrainian).
6. Kraih, H. (2000). Psykholohiia rozvytku. Spb.: «Piter», 922 p. (Seriia «Maistry psykholohii») (in Ukrainian).
7. Meleshko, V., Melnyk Yu. (2006). Formuvannia lohichnykh umin yak komponenta alhorytmichnoi kultury molodshykh shkoliariv. *Pochatkova shkola*, # 11, pp. 55–58 (in Ukrainian).
8. Pometun, O. I. (2012). Metodyka rozvytku krytychnogho myslennia na urokakh istorii. *Istoriia i suspilstvoznavstvo v shkolakh Ukrainy: teoriia ta metodyka navchannia*, # 2, pp. 3–7 (in Ukrainian).
9. Pometun, O. I. ta in. (2006). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia. Naukovometodychnyi posibnyk. K.: A.S.K., 192 p. (in Ukrainian).
10. Rozvytok krytychnogho myslennia na urokakh informatyky. http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Pedagogica/5_78583.doc.htm
11. Savchenko, O. Ya. (2012). Dydaktyka pochatkovoï osvity: pidruch. K.: Ghramota, 504 p. (in Ukrainian).
12. Terno, S. O. (2011). Teoriia rozvytku krytychnogho myslennia (na prykladi navchannia istorii) [posibnyk dlia vchytelia]. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet, 105 p. (in Ukrainian).
13. Sharko, V. D. (2006). Suchasnyi urok: tekhnolohichniy aspekt. Posibnyk dlia vchyteliv i studentiv, K., 220 p. (in Ukrainian).
14. Shyian, N. I., Samusenko Yu. V. (1996). Vykorystannia blochno-modulnoi systemy navchannia v shkolakh novoho typu. *Orghanizatsiia navchalno-vychovnoho protsesu v serednikh zahalnoosvithnikh zakladakh novoho typu: dosiahnennia, problemy, perspektyvy*, materialy vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii, Poltava, pp. 333–334 (in Ukrainian).

Козыр М.В., Грабовская М.О.

УМЕНИЕ ДОКАЗЫВАТЬ СОБСТВЕННОЕ МНЕНИЕ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматриваются особенности понятий «знание», «навыки», «критическое мышление», «умение». Проанализированы труды отечественных и зарубежных ученых, педагогов-практиков; предложены рекомендации учителям и практические советы родителям по умению доказывать собственное мнение. Автор обосновывает значимость применения в образовательном процессе начальной школы интерактивных технологий и стратегий обучения, обобщает мнения исследователей о том, что уроки для начинающих будут интересны только тогда, когда будет уделяться значительное внимание развитию критического мышления, творчества, где каждый ребенок будет главным актером и только от его действий будет зависеть дальнейший ход урока.

Ключевые слова: знания, критическое мышление, навыки, начальная школа, процесс развития, развитие личности, собственное мнение, умения.

M. Kozyr, M. Hrabovska

EXPERIENCE TO PROVE OWN OPINION IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN JUNIOR STUDENTS

The article is devoted to the study of the development of critical thinking, the methods of its implementation, the basic principles and techniques that should be used by the teacher during the training sessions for the successful achievement of the result by the students of the new Ukrainian school. The article deals

with the peculiarities of the concept of "skill", "knowledge", "skills", "critical thinking". The task and purpose of the research are determined to prove their own opinion in the process of development of critical thinking in junior pupils. The works of national and foreign scientists, pedagogues-practitioners are analysed. Recommendations for teachers and practical advice to parents about skills to prove their own opinions are offered.

The concept of "critical thinking" has been known for more than 50 years and came to us from the United States. The world-renowned are the scientific works of such researchers of technology of critical thinking as B. Blum, M. Lipman, D. Clusters, D. Halpern, A. Crawford, K. Meredith, S. Metjous, R. Paul, D. Duey, R. Sternberg, C. Temp, J. L. Styl, S. Uolter, and others. In his writings, O. Pometun describes the development of critical thinking as one of the most modern teaching technologies that is closely related to interactive learning. The purpose of this technology is to develop students' critical thinking skills, which will be necessary not only in learning but also in future in life.

The author substantiates the significance of the use of interactive technologies and learning strategies in the elementary school educational process, generalizes the view of the researchers that lessons for beginners each child will be the main actor and only the course of the lesson will depend on the actions of this child. The article reflects the value of the correct problem posed by the problem, which contributes to the ability to prove their own thoughts in the development of critical thinking of students.

Key words: knowledge, critical thinking, skills, elementary school, process of development, personality development, own opinion, critical thinking skills.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2019.

Прийнято до друку 29.04.2019.